

ISSN: 3060-4613

MAKTABGACHA
VA MAKTAB
TA'LIMI VAZIRLIGI

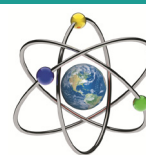
№7
2025

- 13.00.00 Pedagogika fanlari
- 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
- 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
- 13.00.03 Maxsus pedagogika
- 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
- 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
- 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
- 13.00.07 Ta'limda menejment
- 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
- 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
- 07.00.00 Tarix fanlari
- 19.00.00 Psixologiya fanlari
- 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
- 02.00.00 Kimyo fanlari
- 03.00.00 Biologiya fanlari
- 09.00.00 Falsafa fanlari
- 10.00.00 Filologiya fanlari
- 11.00.00 Geografiya fanlari

M

AKTABGACHA VA AKTAB TA'LIMI

Pedagogika, psixologiya fanlariga ixtisoslashgan ilmiy jurnal

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Elektron nashr. 596 sahifa,
1-iyul, 2025-yil.

BOSH MUHARRIR:

Umarova H. O'. – O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI:

Karimova E'zoza Gapirjanovna – Nizomiy nomidagi O'zbekiston milliy pedagogika universiteti rektori

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Pedagogika fanlari doktori, professor

TAHRIRIYAT KENGASHI A'ZOLARI

Ibragimov X.I. – pedagogika fanlari doktori, akademik

Shoumarov G'.B. – psixologiya fanlari doktori, akademik

Qirg'izboyev A.K. – Tarix fanlari doktori, professor

Jamoldinova O.R. – pedagogika fanlari doktori, professor

Sharipov Sh.S. – pedagogika fanlari doktori, professor

Shermuhammadov B.Sh. – pedagogika fanlari doktori, professor

Ma'murov B.B. – pedagogika fanlari doktori, professor

Madraximova F.R. – pedagogika fanlari doktori, professor

Kalonov M.B. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Nabiyev D.X. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Qo'ldoshev Q. M. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Ikramxanova F.I. – filologiya fanlari doktori, professor

Ismagilova F.S. – psixologiya fanlari doktori, professor (Rossiya)

Stoyuxina N.Yu. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Rossiya)

Magauova A.S. – pedagogika fanlari doktori, professor (Qozog'iston)

Rejep O'zyurek – psixologiya fanlari doktori, professor (Turkiya)

Wookyu Cha – Koreya milliy ta'lim universiteti rektori (Koreya)

Polonnikov A.A. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Belarus)

Mizayeva F. O. – Pedagogika fanlari doktori, dotsent

Baybayeva M.X. – pedagogika fanlari doktori, professor

Muxsiyeva A.T. – pedagogika fanlari doktori, professor

Aliyev B. – falsafa fanlari doktori, professor

G'afurov D. O. – falsafa fanlari doktori (Phd)

Shomurodov R.T. – iqtisodiyot fanlari nomzodi (PhD), dotsent

Mirzayeva F.O. – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Jalilova S.X. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent

Bafayev M.M. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Usmonova D.I. – Samarqand iqtisodiyot va servis instituti dotsenti

Saifnazarov I. – falsafa fanlari doktori, professor

Nematov Sh.E. – pedagogika fanlari nomzodi (PhD)

Tillashayxova X.A. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent

Yuldasheva F.I. – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Doniyorov S. M. – "Yangi O'zbekiston" va "Pravda Vostoka" gazetalar tahririyati DM bosh muharriri, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan jurnalist, filologiya fanlari nomzodi (PhD)

Yuldasheva D.B. – filologiya fanlari bo'yicha falsafa (PhD) doktori, dotsent

Tangriyev A. T. – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti kafedra professori

Ashurov R. R. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Panjiyev M. A. – Qashqadaryo viloyati Maktabgacha va maktab ta'limi boshqarmasi boshlig'ining birinchi o'rinbosari

Xudayberganov N. A. – Xorazm Ma'mun akademiyasi Tabiiy fanlar bo'limining katta ilmiy xodimi, biologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Muassis: "Tadbirkor va ishbilarmon" MChJ

Hamkorlarimiz: O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi, O'zbekiston milliy pedagogika universiteti

EDITOR-IN-CHIEF:

Umarova H. O'. – Minister of Perschool and School Education of the Republic of Uzbekistan

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Karimova E'zoza Gapirzhanovna – Rector of the Nizami National Pedagogical University of Uzbekistan

EDITORIAL BOARD MEMBERS:

Ibragimov X.I. – Doctor of Pedagogical Sciences, Academician

Shoumarov G'. B. – Doctor of Psychological Sciences, Academician

Qirg'izboyev A. K. – Doctor of Historical Sciences, Professor

Jamoldinova O.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Sharipov Sh.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Shermuhhammadov B.Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Ma'murov B.B. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Madraximova F.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Kalonov M.B. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Nabiyev D.X. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Koldoshev K. M. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Ikramxanova F.I. – Doctor of Philological Sciences, Professor

Ismagilova F.S. – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Russia)

Stoyuxina N.Yu. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Russia)

Magauova A.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Kazakhstan)

Rejep O'zyurek – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Turkey)

Wookyu Cha – President of the National University of Education, Korea (South Korea)

Polonnikov A.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Belarus)

Mizayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Baybayeva M.X. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Muxsiyeva A.T. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Aliyev B. – Doctor of philosophy, professor

Gafurov D. O. – Doctor of Philosophy (PhD)

Shomurodov R.T. – Candidate of Economic Sciences (PhD), Associate Professor

Mirzayeva F.O. – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor

Jalilova S.X. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Bafayev M.M. – Doctor of Philosophy in Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Usmonova D.I. – Associate Professor, Samarkand Institute of Economics and Service

Saifnazarov I. – Doctor of philosophy, professor

Nematov Sh.E. – Candidate of Pedagogical Sciences (PhD)

Tillashayxova X.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Yuldasheva F.I. – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor

Doniyorov S. M. – Editor-in-Chief of the Editorial Board of the newspapers "Yangi Uzbekiston" and "Pravda Vostoka", Honored Journalist of the Republic of Uzbekistan, Candidate of Philological Sciences (PhD)

Yuldasheva D.B. – Doctor of Philosophy (PhD) in Philological Sciences, Associate Professor

Tangriyev A.T. – is a professor of Tashkent State University of Economics

Ashurov R. R. – doctor of philosophy (PhD) in psychology

Panjiyev M. A. – First Deputy Head of the Department of Preschool and School Education of the Kashkadarya Region

Khudaiberganov N. A. – Senior Researcher of the Department of Natural Sciences of the Khorezm Mamun

Academy, Doctor of Philosophy (PhD) in Biological Sciences

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy attestatsiya komissiyasining quyidagi qarorlariga asosan pedagogika va psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) hamda fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiyalaridagi asosiy ilmiy natijalarni chop etish uchun milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan:

Pedagogika fanlari bo'yicha: OAK Kengashi tavsiyasi (26.08.2024-y., №11-05-4381/01) asosida:

- Ekspert kengashi (29.10.2024-y., №10)
- Rayosat qarori (31.10.2024-y., №363/5)

Psixologiya fanlari bo'yicha: Toshkent davlat pedagogika universiteti murojaatiga asosan OAK tavsiyasi (24.04.2025-y., №11-05-2566/01):

- Ekspert kengashi (25.05.2025-y., №10)
- Rayosat qarori (08.05.2025-y., №370/5)

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali

26.09.2023-yildan

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan **№C-5669363** reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: **№136361**

MUNDARIJA

Konvergent tahririyat mas'uliyati: Yangi O'zbekistonni barpo etish jarayonini yoritish tendensiyalari	16
Doniyorov Salim Musurmonovich	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarining ijodiy bilimlarini shakllantirish.....	23
Nazarov Odil Omanqulovich	
"Uzluksiz ma'naviy tarbiya konsepsiyasi"da ijtimoiy-pedagogik hamkorlikning o'rni	27
Abirova Umida Nazarovna	
Maktabgacha yoshdagi bolalarda uchraydigan nutq nuqsonlarini oldini olish va uning ahamiyati	30
Akramov Dostonbek Ikromjon o'g'li	
Pedagogik jarayonda axloqiy qarashlarni shakllantirish usul va vositalari	34
Xudoykulova Shaxlo Mamaniyozovna	
Maktabgacha ta'lim tashkiloti tarbiyachilarining ijodkorligini rivojlantirishda ta'limiy o'yinlarning ahamiyati	38
Salimova Dilmira Farxodovna	
Aholining iqtisodiy axborot savodxonligini oshirishdagi muammo va kamchiliklar	41
Rajabov Asliddin Xolmirzayevich	
Favqulodda vaziyatlar yo'nalishi ta'limida muloqotning ahamiyati.....	44
Boltayev Baxtiyor Yunusovich	
Biologiya ta'limi va raqamli texnologiyalar	48
E. Po'latova	
Boshlang'ich ta'limga tayyorlov guruhi bolalarini kasbga yo'naltirishda stem yondashuvining ahamiyati ...	51
Egamova Ravshanoy Surobjonovna	
O'zbekiston TIMSS natijalarini qanday yaxshilashi mumkin?	
Innovatsion ta'lim yondashuvlari va samarali strategiyalar.....	55
G'ayniddinov Shayxislom Tolibjon o'g'li	
Nutq kamchiliklarini bartaraf etishda mutaxassislar hamkorligi	60
Isayeva Mushtariy Alisher qizi	
Developing Student's Critical Skills Through Technology-Enhanced English Lessons	63
Mavlonova Dildora Shuxrat qizi	
Bahrom Ro'zimuhammad she'rlarini o'qitishda integratsiya usulidan foydalanish	67
Nomozova Dilobar Suyun qizi	
Aksiologik yondashuvlar asosida bo'lajak pedagoglarda altruizm ko'nikmalarini shakllantirish: bosqichlar va tamoyillar	72
Norboyeva Moxigul Shavkat qizi	
3D Modeling of Virtual Chemical Laboratories	75
Qayumov Jamshid Ma'rufjon o'g'li	
Fostering Metacognitive Skills in Efl Learners Through Ai-Supported Instruction: a Review of Recent Literature	80
Ruzieva Maftuna	
Onlayn va gibril ta'lim sharoitida mashinasozlik texnologiyasi faniga qiziqishni oshirishning nazariy asoslari.....	85
Sarimsakova Soxibaxon Raxmonjanovna	
Loyihalashtirilgan integral darslar samaradorligi (9-sinflar uchun "Metallar va ularning umumiy xususiyatlari" mavzusida)	88
Sharipova Hakima Shavkatovna	
Metacognition and Self-Regulated Learning	92
Turayeva Nazira Ibragimovna	
Методические возможности совершенствования обучения научной письменной речи на основе коммуникативно-деятельностного подхода	95
Меденцева Наталья Петровна	
Transformatsion jarayonlarda tibbiyot oliy ta'lim muassasalari raqobatbardoshligini oshirish strategiyalari	100
Jonibekov Jasur Jonibekovich	

O'zbek milliy musiqasi: boy madaniyat va san'atning ajralmas qismi.....	105
Rustamova Maxsuma Farxodbek qizi	
Sharq va G'arbda tibbiyot fanlarining yaratilishi tarixi.....	108
Bakayev Najmiddin	
Didaktik o'yinlar bola faoliyatining asosiy vositasi sifatida.....	112
Egamova Madina Qobil qizi	
Tibbiyot oliy ta'lim muassasalari talabalarining konvergent-kreativ tafakkurini takomillashtirishning didaktik asoslari.....	116
Egamova Shukriya Amanovna	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarida universal ta'lim faoliyatlari orqali tarbiyaviy maqsadlarga erishish imkoniyatlari	119
G'aybullayeva Nafisaxon Nosirjon qizi	
Matematika o'qitishning klassik metodlaridan zamonaviy usullarga o'tish	124
G'ofurov Jamoliddin Xusniddinovich	
Jahon miqyosida maktabgacha ta'lim tizimini rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlari	128
Hoshimova Dilnoza Boymirzoyevna, Mahmudova Zulfiya Homidovna	
Bo'lajak o'qituvchilarning prognostik kompetensiyasini rivojlantirish tamoyillari.....	131
Ikromova Munisa Sheraliyevna	
Bo'lajak muhandislarni kasbiy tayyorgarligini grafik ma'lumotlar asosida oshirishning didaktik asoslari	134
Jumanazarova Zuhra Qosimjonovna	
Sport va jismoniy tarbiya pedagogikasida innovatsion metodlar	138
Jumanova Iroda Shokirjon qizi	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarining mustaqil fikrlash qobiliyatini rivojlantirish	141
Jumayeva Sarvinov Ilhombekovna	
Talabalarda nutqiy tarkibiy tuzilmalarni shakllantirish texnologiyasi	145
Kiyamova Maxbuba Sultanovna	
Innovatsion yondoshuv asosida boshlang'ich sinf o'quvchilarining fikrlash qobiliyatini rivojlantirishning amaliy jihatlarini	148
Mamadiyev Jamol	
Ingliz tili matnlarini o'rganishda 6-sinf o'quvchilarining grammatik kompetensiyasini oshirish va tatbiq qilishning samarali usullari.....	152
Sharipova Firuza Mehriddinovna	
Kar va zaif eshituvchi yuqori sinf o'quvchilarining axborot kompetensiyasini rivojlantirish modeli	155
Tursunov Hojiakbar Hamidullo o'g'li	
Maktabgacha ta'limda shaxsga yo'naltirilgan ta'lim – pedagogik muammo sifatida.....	159
Xallovkova Maksudaxon Ergashevna	
Altruistik xulq-atvorning shaxsiy va ijtimoiy determinantlari.....	162
Xatamova Ferangiz Ibodulloevna	
Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining kasbiy-pedagogik mahoratini teatr pedagogikasi vositalari orqali rivojlantirishning xorijiy va milliy tajribasi	166
Xudoyberganova Matluba Qulsoxatovna	
Refleksiv yondashuvning ta'lim jarayonidagi o'rni va afzalliklari.....	170
Yodgorova Gulrux Farhodovna	
Совершенство методики формирования компетентности будущих студентов-искусствоведов в условиях цифрового образования.....	174
Юлдашев Эргаш Сабинович	
O'z-o'zini rivojlantirish tushunchasi va uning pedagogik mohiyati.....	177
Kudenov Temurbek Maxsetbaevich	
Boshlang'ich sinf o'qish darslarida hikoya janrini o'qitishda zamonaviy texnologiyalardan foydalanish dolzarb muammo sifatida	180
Ergasheva Shoxida Nurmuxammadovna	
Ingliz tili darslarini interaktiv tashkil etishda raqamli ta'lim vositalarining o'rni va metodik yondashuvlar	185
Raxmatullayeva Barno Baxtiyor qizi	
The Effectiveness of Using Podcasts to Enhance Listening Comprehension and Vocabulary Acquisition in Secondary School English Classes	189
Meliboyev Zuxriddin Isroil ugli	

O'zbekiston tarixi darslarida pedagogik improvizatsiyani texnologiyalashtirish va raqamlashtirish imkoniyatlari	192
Ergasheva Muhayyoxon G'anijonovna	
Tasviriy faoliyat vositasida maktabgacha yoshdagi bolalarning badiiy-ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish metodikasini takomillashtirishning samaradorligi.....	196
Arslanova Umidaxon Komiljon qizi	
Baxtli pedagoglar sirlari yoki kasbdagi subyektiv farovonlik	201
Adilova Zulfiya Djavdatovna	
Ayollarning siyosiy faolligini oshirishda gender kvotalarining o'rni	204
Abdukaxorova O'g'iloy Isroiljon qizi	
The Content of Developing Students' Communicative Culture Through a Bilingual Approach	207
Abdukhaliyeva Feruzakhon Ulugbek kizi	
Maktabgacha yoshdagi nutqida kamchiligi bo'lgan bolalar so'zlashuv nutqini shakllantirishda o'yin texnologiyalaridan foydalanish ahamiyati.....	210
Abdullayeva Ugiloy Djurayevna	
Chet tili intellektual va kasbiy rivojlanish kaliti	214
Aripova Sayida Abdullaxatovna	
Raqamli etiket: zamonaviy ta'limda yangi madaniyat talabi	217
Rasuljon Atamuratov	
Raqamli xiyonat: zamonaviy munosabatlar va sodiqlik inqirozi.....	221
Azizova Shodiya Utkur qizi	
Badiiy tarjimada leksik birliklarning lingvomadaniy aspektlari	224
Mardiyeva Maxbuba Shavkatovna	
O'quvchilarda funksional savodxonlikni rivojlantirishga yo'naltirilgan dasturiy platformani pedagogik loyihalash.....	228
Obloqulov Sulaymon Maxmayusuf o'g'li	
Kurashchilar orasida jarohatlarning oldini olish: reabilitatsiya va profilaktik uslublar	232
Ochilova Sarvinoz Salim qizi	
Xalq og'zaki ijodi vositasida bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarini o'quvchilarning o'qish savodxonligini rivojlantirishga tayyorlashning pedagogik-psixologik jihatlari	236
Oxunova Nozimaxon Mirzag'ulom qizi	
Loyiha asosidagi o'qitish orqali yoshlarda liderlik qobiliyatini rivojlantirish usullari.....	239
Risvayeva Charos Zaydilla qizi	
Maktabgacha yoshdagi bolalarga ingliz tilini o'yinlar vositasida o'rgatishga qaratilgan mashq va topshiriqlarning samaradorligi.....	242
Toshniyozova Dildora, Meliyeva Nargizaxon	
Bo'lajak o'qituvchilarni tarixiy va ma'naviy ideallarga aksiologik munosabatini rivojlantirish modeli	245
Tursunova Dilnoza Adhamjon qizi	
Shaxs rivojlanishida pedagogika va psixologiya o'rni	248
Umirova Guldon Jamoliddin qizi	
Toshkent shahri havosi ifloslanishining sabablari va oldini olish choralari	251
Ungalov Akmal Navruzovich	
Sun'iy intellekt asosida tuzilgan interaktiv platformalar va ulardan foydalanuvchi tajribasi	254
Xabirova Zulfiya Anvarbekovna	
Talabalar ijtimoiy faollik indeksini rivojlantirishda tyutorlik faoliyatining o'rni va ahamiyati	257
Xamrakulov Jasurbek Muxammadjon o'g'li	
Hozirgi davr pedagogikasida sharqona ta'limning ahamiyati.....	260
Yuldasheva Mastura Islamovna	
Пословицы и поговорки как отражение картины мира	263
Алламбергенова Шахноза Садатдиновна	
Raqamlashtirish sharoitida talabalarning mustaqil ta'lim olish kompetensiyasini rivojlantirishda mustaqil ta'limning o'rni	268
Abdumannopov Muhammadsahib Muhammadyusuf o'g'li	
Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarini kasbiy-kreativ kompetensiyalarini rivojlantirishning o'ziga xos xususiyatlar.....	272
Khadicha Mukhamadiyeva Karomatovna	

Zamonaviy didaktik yondashuv asosida bo'lajak o'qituvchilarning analitik va ijodiy ko'nikmalarini rivojlantirish.....	277
Mo'minova Gulhayo Turg'unboy qizi	
Kompetensiyaviy yondashuv asosida bo'lajak o'qituvchilarni tyutorlik faoliyatiga tayyorlashning pedagogik shart-sharoitlari	280
O'rinova Nilufar Muhammadovna	
Aholi o'rtasida yoshlarning pedagogik intervensiyalar orqali ilmiy faolligini oshirish va sog'lom turmush tarzini shakllantirish metodikasi.....	286
Raximov Xasanboy Kamoliddin o'g'li	
Buyuk ipak yo'li – yangi geosiyosiy va iqtisodiy aloqalarning tarixiy asosi sifatida.....	290
Tugalova Madina Erkin qizi	
Ilk maktabgacha yoshdagi bolalarda sensor tarbiya.....	293
Umarova Muyassarxon A'zamjonovna	
Rus tilida o'qish ko'nikmalarini rivojlantirishning nazariy-metodik asoslari	297
Xanova Dilrabo	
Didactic Possibilities of Teaching English in Primary Schools Based on 3D Interactive Technologies	303
Kholiqova Lutfiya Umurzoqovna	
Raqamli dasturiy vositalari asosida organik kimyo fanini o'qitish jarayonlarini loyihalashtirish modeli	306
Ametova Guljamila Elbrusovna	
Talabalarda informatsion-analitik kompetentlikni rivojlantirishning amaliy asoslarini takomillashtirish	310
Baydjanov Bekzod Xaitboyevich	
Aksiologik yondashuv asosida o'quv mashg'ulotlarini tashkil etishning til o'rganish jarayonidagi ahamiyati.....	314
Choriyeva Feruza Amrullayevna	
Ibrayim Yusupovning "Saksovu" she'rini o'qitish metodikasi	317
Darmonov Allayar Abdilxaq uli	
Innovatsion ta'lim sharoitida talabalarning madaniyatlararo kompetensiyalarini rivojlantirish metodikasi....	320
Ergasheva Anbar Shaymardan qizi	
Oiladagi zo'ravonlik: sabablari, oqibatlar va psixologik yondashuvlar	324
Jo'rayeva Kaniza Akbarali qizi	
Darsda talabalar nutqiy qobiliyatini shakllantirish masalalari.....	329
Kamoliddinova Maftuna Xusniddin qizi	
Nodavlat ta'lim tashkilotlari o'quvchilarida kreativlikni shakllantirishni boshqarish	334
Nasriddinov Xasan Baxtiyor o'g'li	
Nutq nuqsoniga ega bolalarni maktabga tayyorlashda psixologik aspektlar va pedagogik yondashuvlar ...	339
Normatova Maftuna Kengash qizi, Kamolova Gulshoda Jobir qizi	
Talabalarni ma'naviy tarbiyalash diagnostikasining psixologik va pedagogik manbalardagi talqini	346
Saotmuratova Zebo Yuldash qizi	
OTM talabalarning tanqidiy fikrlashini rivojlantirishning tashkiliy va pedagogik shart-sharoitlari.....	350
Tokumbetova Mexribonu Shavkat qizi	
Ma'naviy yetuklik sari: jadid adabiyotining o'rni.....	356
Abdullayev Ro'zimuxammad Akramjon o'g'li	
Nemis tilida derivatsion leksik birliklarning o'qitishning lingvodidaktik asoslari	361
Abduraxmanov Sirojiddin Muminkulovich	
Bo'lajak o'qituvchilarda baholash madaniyatini shakllantirish: adolatli, obyektiv va motivatsiyalovchi baholashga tayyorlash	365
Boymirzayev Farxodjon Raxmatjon o'g'li	
Maktab ta'limida ko'paytirishning qulay usullari.....	371
Ergasheva Shahlo Shoabdullo qizi	
Sensor integratsiya buzilishlari bolaning nutq, harakat va hissiy rivojlanishiga ta'siri	375
Isayeva Mushtariy Alisher qizi	
Inson jamiyatdagi ish faoliyatida va psixologiyasida sportning o'rni.....	378
Isoqov Nuriddin Halim o'g'li	
Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarini integrativ o'qitishga metodik tayyorgarligini takomillashtirish	382
Jo'rayeva Nargiza Jamolidinovna	
Обучение дошкольников иностранному языку в различных видах неречевой деятельности	386
Марасулова Доно Нигматуллаевна	

Til o'rgatishda matnning didaktik va kommunikativ ahamiyati	389
Ungarbayeva Ayman Davletbayevna	
Munavvarqori Abdurashidxonov – jadidchilik harakatining ma'rifatparvar yo'lboshchisi	393
Xasanboyeva Ruxshona Nurmatjon qizi	
Dars jarayonida o'quvchilarning tanqidiy fikrlashini shakllantirish	396
Yulchiyeva Shoxsanam	
Особенности использования современных педагогических технологий в преподавании естественных наук в общеобразовательной школе	399
Мажидова Мадина Фархадовна, Мажидов Шерзод Фархадович	
Повышение информационной грамотности и формирование информационной культуры студентов в среде дистанционного обучения.....	403
Р. К. Аuezova	
Воздействие медиа в контексте социального формирования личности.....	407
Хайдарова Гулинур Нурбек кизи	
Теоретические основы развития интеллектуальных способностей студентов	411
Чинкулова Гулмехра Бахроновна	
O'qituvchining o'z darsini tahlil qilishi: tajriba va amaliyot	417
Djuraboyev Maqsudbek Karimbek o'g'li	
Innovatsion yondashuv asosida bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarini rivojlantirishda ma'naviy-axloqiy tadbirlarning o'rni	423
G'aybullayeva Sabohat Ulug'bek qizi, Karshiyev Jaxongir Abdirayimovich	
Bo'lajak boshlang'ich ta'lim o'qituvchilarining adabiy kompetensiyalarini rivojlantirishda matn ustida ishlashning ahamiyati.....	426
Islomova Xafiza Azamatovna	
O'quvchilarda estetik qobiliyatlarni shakllantirishda xalq og'zaki ijodining tarbiyaviy-metodik salohiyati	430
Kaxarova Gulnora Sa'dullayevna	
Boshqaruv kompetentligi tushunchasining pedagogik psixologik va menejment sohalaridagi ilmiy asoslari va evolyutsiyasi.....	434
Mamatqulova Kimyoxon Abdujalilovna	
Muhandislik ta'limida zamonaviy kompyuter grafikasi vositalari yordamida talabalarning konstruktorlik faoliyatini rivojlantirish.....	438
Muxitdinov Abdurahob Abduvalievich	
Turizm sohasiga oid terminlarni o'qitishda axborot texnologiyasi orqali takomillashtirish	442
Nishanova Hafiza Vafogulovna	
Ilmiy maqola yozish kompetensiyasini rivojlantirishda statistik metodlarni integratsiyalashning ta'limiy samaradorligi	446
Rahimova Indira Quddrat qizi	
Sotsiologiyavistikaning asosiy tushunchalari va konsepsiyalari	451
Rustamova Mohimbonu Maxammadjon qizi	
Pedagogik mahoratni baholashda O'zbekiston va Kanada tajribasining qiyosiy tahlili	455
Tursinova Zoxida Sharabidinovna	
Basketbolning insonning jismoniy va kognitiv rivojlanishiga ta'siri: ilmiy tahlil.....	463
Umarjanov Alimardon Alisher o'g'li	
Talaba qizlar psixik salomatligi xususiyati deviant xulq-atvorni keltirib chiqaruvchi omil sifatida.....	466
Xasanova Mashxura Abduvalievna	
Ta'lim jarayonida o'yinlardan samarali foydalanish texnologiyasi.....	471
Ortiqova Yulduz Akram qizi	
Innovatsion ta'lim muhitida bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining kasbiy-pedagogik mahoratini teatr pedagogikasi vositalari orqali rivojlantirish	475
Xudoyberganova Matluba Qulsoxatovna	
Talaba-qizlarda ongli vatanparvarlikni aniqlashda L. Starkining tanqidiy fikrlashni baholaydigan modifikatsiya qilingan testidan foydalanish metodikasi	479
Egamberdiyeva Nodira Melibayevna, Xaydarova Ra'no Anvarovna	
Akademik litseylarda fizikani o'qitish jarayoniga "Case-Study" metodini integratsiyalash	484
Batirov Behzod Baratovich	
Nasriy asarlarni o'rgatish samaradorligini oshirish	489
Maftunaxon Akbarova	

Autik spektr buzilishi bo'lgan bolalarda sun'iy intellekt yordamida shaxsiylashtirilgan o'qitish	493
Norboyeva Zamira Ravshanbekovna	
Milliy libos dizaynida an'anaviy va zamonaviy elementlar uyg'unligi	496
Xo'jamurodova Sevinch Abdilmajidovna	
Роль дидактических игр в развитии пространственного воображения учащихся	499
Валиев А. Н., Иброхимова Д. Н.	
Технология проблемного обучения как средство формирования критического мышления при обучении русскому языку	505
Собирова Гулибарно Зайнитдин кизи	
Bo'lajak o'qituvchilarning amaliyot jarayonida raqamli pedagogik resurslardan foydalanish samaradorligi	510
Djuraboyev Maqsudbek Karimbek o'g'li, To'xtayeva Robiya Ravshanbek qizi	
Changes in Milk Production and Quality Indicators of Milk Flow (Goats) in Accordance With their Origin and Feeding	515
Abdurasulova Kamola G'afurovna, Pardayeva Muborak, Tursunqulova Diyora, Fayziyeva Vazira	
Maktab o'quvchilarining tarixiy jarayonlarni idrok etishida badiiy adabiyotlarning o'rni	519
Akbutayeva Nafisa Bozarovna	
Talabalarda ijodiy kompetensiyaning pedagogik-psixologik jihatlari	525
Berdiyeva Nilufar Berdiyev qizi	
Bo'lajak muhandislarni kasbiy faoliyatga tayyorlash muhim pedagogik muammo sifatida	529
Ibragimov Abdulla Abdurayimovich	
Nutqiy rivojlanishi sust bo'lgan maktabgacha yoshdagi bolalarda ko'rgazmali-obrazli tafakkur xususiyatlari	536
Isayeva Mushtariy Alisher qizi	
Biologiyaning "Ekosistema" bobini muammoli o'qitish metodikasini takomillashtirishga doir materiallarni tanlash tamoyillari	540
Jumanov Muratbay Arepbayevich, Ravshanova Umida Baxriddinovna	
Sharq mutafakkirlarining ma'naviy merosidan maktabgacha yoshdagi bolalarda axloqiy sifatlarini shakllantirishda foydalanish	544
A. Abdumannatov, Kattayeva Xumora Mamadiyor qizi	
Yoshlar ma'naviyatining shakllanishida milliy an'analar va qadriyatlar	548
Kulmatov Primkul Melikuziyevich	
Ingliz tilini o'qitishda kommunikativ yondashuv va ertaklardan foydalanish	552
Madina Tashpulatova	
Globalashuv davrida jahon geografiyasida siyosiy jarayonlar	555
Mamatkulova Mayaguzal Yalkapberdiyevna	
Ixtisoslashgan maktablarda ona tili va adabiyot darslarida kommunikativ mashqlardan foydalanish metodikasi	559
Mavlanova Saidaxon Umarovna	
How Bilingualism Enhances Human Personality	564
Musulmonova Shokhruxa Mukhtorjon kizi	
Axborot texnologiyalar asrida pedagoglarning tarmoq uyushmalari: norasmiy ta'lim platformasi uzluksiz kasbiy rivojlanish vositasi sifatida	568
Pulatova E'tibor Obidovna	
Oliy ta'lim muassasalarida talabalarga ma'naviy qadriyat sifatida insonparvarlik tuyg'ularini singdirish prinsiplari	572
Xakimova Marxabo O'raqovna	
Harbiy vatanparvarlik tushunchasi va uning nazariy asoslari	576
Xudoyqulov Alimjon Obloqulovich	
Bo'lajak pedagoglarni kompetensiyaviy yondashuv asosida sinf rahbari faoliyatiga tayyorlashning texnologiyasi	579
Xusenova Sadaqat Botirovna	
Dars jarayonida o'quvchilarning diqqat etishmovchiligini oldini olish	585
Yulchiyeva Shoxsanam	
Факторы, влияющие на развитие духовно-эмоционального интеллекта: методы и приёмы его развития на уроках литературы	589
Наврузова Е. П.	
Об особенностях применения энергетических терминов на уроках русского языка	592
Халикова Мухтарам Набиевна	

NUTQIY RIVOJLANISHI SUST BO'LGAN MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARDA KO'RGAZMALI-OBRAZLI TAFAKKUR XUSUSIYATLARI

Isayeva Mushtariy Alisher qizi

Alfraganus universiteti Pedagogika va psixologiya fakulteti,
Defektologiya yo'nalishi 4-kurs talabasi

Annotatsiya: Mazkur maqolada umumiy nutqiy rivojlanishi sust bo'lgan maktabgacha yoshdagi bolalarda ko'rgazmali-obrazli tafakkur xususiyatlari yoritilgan. Mavzuga oid psixologik va pedagogik manbalar asosida, normal va nutq nuqsoniga ega bolalarda tafakkur shakllanishining farqli jihatlarini ko'rib chiqilgan. Mazkur maqola ota-onalar va pedagoglar uchun foydali bo'lishi mumkin.

Kalit so'zlar: Ko'rgazmali-obrazli tafakkur, umumiy nutqiy rivojlanish buzilishi, maktabgacha yosh, tafakkur rivoji, bolalar psixologiyasi, nutqiy nuqsonlar, noverbal intellekt.

Abstract: This article highlights the features of visual-figurative thinking in preschool-aged children with general speech underdevelopment. Based on the analysis of psychological and pedagogical sources, the article examines the distinctive characteristics of thinking formation in children with speech impairments compared to their normally developing peers. The material may be useful for parents and educators working with this category of children.

Key words: Visual-figurative thinking, general speech underdevelopment, preschool age, cognitive development, child psychology, speech disorders, nonverbal intelligence.

Аннотация: В данной статье освещаются особенности наглядно-образного мышления у детей дошкольного возраста с общим недоразвитием речи. На основе анализа психологических и педагогических источников рассматриваются отличительные черты формирования мышления у детей с речевыми нарушениями и у нормально развивающихся сверстников. Материалы статьи могут быть полезны родителям и педагогам, работающим с данной категорией детей.

Ключевые слова: Наглядно-образное мышление, общее недоразвитие речи, дошкольный возраст, развитие мышления, детская психология, речевые нарушения, невербальный интеллект.

KIRISH

Atrofimizdagi har qanday narsa va hodisalarning o'ziga xos belgilari, xossalari va ular o'rtasidagi munosabatlarni inson sezgi va idrok orqali anglaydi (masalan, rang, tovush, shakl, fazodagi harakat va joylashuv). Shuningdek, inson hodisalarni faqat bevosita emas, balki bilvosita, umumlashtirish asosida – tafakkur vositasida anglaydigan tomonlari ham mavjud. Tafakkur jarayoni orqali inson voqelikdagi muhim belgilarni ajratib, ularni chuqur tahlil qila oladi. Tahlil, sintez, solishtirish, umumlashtirish, mavhumlashtirish, konkretlashtirish kabi fikrlov operatsiyalari orqali biz yangi bilim va ko'nikmalarni egallaymiz. Tafakkur yordamida odam o'z sezgi tajribasini yangicha anglab, voqelikdagi sabab-oqibat bog'liqliklarini ochib bera oladi, xulosalar chiqara oladi, hodisalar rivojini oldindan ko'ra oladi va amaliyotni takomillashtirishga harakat qiladi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

I.P. Pavlov ta'kidlashicha, inson tafakkurining fiziologik asosi – birinchi va ikkinchi signal tizimlarining murakkab faoliyatidir. Ayniqsa, ikkinchi signal tizimi – nutqiy faoliyat bilan chambarchas bog'liq bo'lgani sababli, tafakkurning ajralmas qismidir. Zamonaviy psixologik-pedagogik adabiyotlarda (L.S. Vygotskiy, A.N. Leontyev) rivojlanishida og'ish bo'lgan bolalar faoliyatining o'ziga xos xususiyatlari haqida fikr yuritilgan. Ularning fikricha, bunday bolalarda bilish faoliyati buzilishi, sezgi asosidagi bilimlarning yetishmovchiligi, nutqiy rivojlanishning sustligi va amaliy faoliyatning cheklanganligi kuzatiladi. Nutqdagi muammolar tufayli bu bolalar predmetlarning asosiy belgi va aloqalarini anglashda qiynaladilar. Ayniqsa, ular umumlashtirish va to'g'ridan to'g'ri bo'lmagan

operatsiyalarni bajarishda sezilarli darajada qiyinchiliklarga duch keladilar. Tafakkurni shakllantirishga qaratilgan maqsadli mashg'ulotlar bolaning atrof-muhitni anglashini rivojlantirishga yordam beradi. U ob'ektlar orasidagi muhim bog'liqliklarni tushunishga o'rganadi, bu esa uning aqliy imkoniyatlarini kengaytiradi. Shuning uchun bu masalaning o'rganilishi nazariy jihatdan ham muhim ahamiyatga egadir.

Nutqiy rivojlanishida nuqson bo'lgan bolalarda ko'rgazmali-obrazli tafakkur xususiyatlarini O.N. Usanova, T.N. Sinyakova, M.A. Fotekova, V.A. Kovshikova, Yu.A. Elkin, L.I. Belyakova, Yu.F. Garkusha, E.L. Figeredo kabi olimlar o'rgangan. Ushbu tadqiqotning maqsadi – umumiy nutqiy rivojlanishida og'ish bo'lgan maktabgacha yoshdagi bolalarda ko'rgazmali-obrazli tafakkur xususiyatlarini aniqlashdan iborat bo'lgan. Insonni o'rab turgan borliqdagi narsa va hodisalar o'ziga xos xossalarga, hamda ular o'rtasidagi munosabatlarga ega bo'lib, ularni bevosita sezgi va idrok orqali (rang, tovush, shakl, fazodagi joylashuv, harakat) yoki bilvosita tafakkur vositasida anglab olish imkonini yaratadi. Tafakkur – bu borliqni umumlashtirgan holda aks ettirish jarayoni hisoblanadi. U aqliy faoliyatning bir turi bo'lib, narsa va hodisalar mohiyatini, ular o'rtasidagi qonuniyatli aloqalarni ochib berishga qaratilgan bilim olish usuli hisoblanadi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tafakkurning eng muhim xususiyatlaridan biri – bilishni bevosita emas, balki vositalar orqali amalga oshirishidir. Inson bevosita sezgi orqali anglab bo'lmaydigan narsani bilvosita boshqa belgilar, mavjud tajriba, tushunilgan xususiyatlar orqali anglaydi. Bu jarayon odatda ilgari o'zlashtirilgan sezgi tajribasi va nazariy bilimlarga asoslangan holda amalga oshiriladi. Boshqacha aytganda, bilvosita bilim – bu tafakkur orqali shakllanadigan bilimdir. Ikkinchi asosiy xususiyati – umumlashtiruvchanligi hisoblanadi. Inson tafakkuri orqali borliqdagi har xil ob'ektlar orasidagi umumiylikni aniqlash mumkin. Umumlashtirish – bu bir-biridan farqli, ammo muhim jihatdan o'xshash xususiyatlarga ega ob'ektlarni bir guruhga jamlash demakdir. Bu jarayon og'zaki nutq yordamida amalga oshiriladi. Til vositasida ifodalanadigan tushunchalar faqat bitta predmetni emas, balki o'xshash belgiga ega predmetlar guruhini bildiradi. Obrazlarda ham umumlashtirish mavjud bo'lsa-da, ular odatda bevosita ko'rinishga bog'liq bo'ladi. So'z orqali esa bu umumlashtirish chegarasiz bo'lishi mumkin.

Tafakkurning funksiyasi – inson bilim doirasini sezgi imkoniyatlaridan tashqariga kengaytirishdir. Tafakkur orqali inson bevosita sezgi bilan idrok etilmaydigan qonuniyatlarni tushunadi, sabablarni aniqlaydi, xulosalar chiqaradi.

S.L. Rubinshteyn fikricha, har bir tafakkur jarayoni – bu ma'lum bir muammoni hal qilishga qaratilgan faoliyat hisoblanadi. Har qanday fikrlash jarayoni maqsad va shart-sharoitlardan iborat vazifani hal qilishga yo'naltiriladi. Ushbu jarayonni muvaffaqiyatli bajarish uchun umumlashtirilgan nazariy bilimlar bazasi zarur. Fikrlash – bu mavjud bilimlarni yangi muammoga qo'llab, uni hal qilish usullarini topish jarayonidir. Tafakkurning uch asosiy turi mavjud: amalga asoslangan tafakkur, ko'rgazmali-obrazli tafakkur va mantiqiy tafakkur. Bu turlar tafakkurning qanday vositalarga tayanishiga – ya'ni so'z, obraz yoki harakatga qarab farqlanadi. Shuningdek, ularning har biri hal qilinayotgan masalaning amaliy yoki nazariy xususiyatiga qarab shakllanadi. Ko'rgazmali-harakatli tafakkur – bu tafakkur turi bevosita predmetlar ustida bajariladigan harakatlarga tayanadi. U amaliy faoliyatda: mehnat, qurilish, tashkilotchilik jarayonlarida muhim ahamiyat kasb etadi. Ko'rgazmali-obrazli tafakkur – obrazlar va tasavvurlar asosida shakllanadigan tafakkur turidir. Bu tafakkurda inson o'z faoliyatining natijasini oldindan tasavvur qilib, mavjud vaziyatni obrazda o'zgartiradi. Bu yerda harakat emas, balki obraz asosiy rol ni o'ynaydi. Mantiqiy tafakkur esa, asosan, tabiat va jamiyatdagi umumiy qonuniyatlarni aniqlashga qaratilgan tafakkur turidir. U keng tushunchalar, toifalar orqali amalga oshiriladi. Unda obrazlar ikkilamchi rol o'ynaydi. Bu uchala tafakkur turi o'zaro uzviy bog'langan bo'lib, har bir insonda bu tafakkur turlaridan biri ustun bo'lishi mumkin, lekin ular bir-birini to'ldirib boradi. Masala xarakteriga qarab birida obrazli tafakkur, boshqasida so'z-logik, yana boshqasida amaliy tafakkur faol bo'lishi mumkin.

TAHLIL VA NATIJALAR

Inson tafakkurining shakllanishi go'daklik davridan boshlanadi va hayotining ilk yili davomida tafakkur nutqdan mustaqil ravishda, o'zining tabiiy qonunlariga asoslangan holda rivojlanadi. Bolalarda tafakkurning rivojlanishidagi eng muhim shart – bu maqsadga yo'naltirilgan tarbiya va ta'lim jarayoni hisoblanadi. Vositali faoliyat orqali bola avval sodda, keyinchalik murakkab bo'lgan muammoli vazifalarni hal qilishga o'rganadi. Kattalarning ko'rsatmalari asosida u o'z harakatlarini ongli ravishda boshqaradi, atrofdagi talablarni anglaydi va ularga mos ravishda harakat qiladi. Tafakkur taraqqiyoti bolaning fikrlash mazmunining boyishi, tafakkur shakllari va usullarining asta-sekin murakkablashuvi, ularning shaxs taraqqiyotiga mos holda takomillashuvi orqali ifodalanadi. Bundan tashqari, bola tafakkur faoliyatiga intilish, ya'ni bilishga qiziqish hissini ham rivojlantiradi. Yangi tug'ilgan go'dak dastlab amaliy faoliyatda bevosita ishtirok etmaydi. U faqat kattalar bilan muloqot qiladi, hushyorlik holatida esa sezgi organlari orqali atrof-muhitni o'rganadi.

Amerikalik psixolog Dj. Bruner fikricha, chaqaloq atrof-muhitni avvalo tanish harakatlar orqali o'rganadi – ya'ni u amaliy yo'sinda borliqqa ta'sir o'tkazadi. Vaqt o'tishi bilan (odatda go'daklik yoshi tugagach), bu harakatlar obrazlar asosida shakllanadi, so'ngra tushunchalar darajasigacha ko'tariladi. Bolaning hayotining ikkinchi yarmida sezgi va harakat o'rtasida uzviy bog'liqlik yuzaga keladi. Dastlabki harakatlar faqat reflektor xarakterga ega bo'lib, masalan, bolaning maqsadli qarashi, bosh harakati, ko'z bilan kuzatishi ko'rinishida namoyon bo'ladi. Yil oxiriga kelib bola tafakkurning sodda elementlarini namoyon eta boshlaydi. Harakatli tafakkurning ilk shakllari – qo'l harakatlarining ko'p hollarda takrorlanishi, sezgi organlari faoliyatining takomillashuvi va harakatlar koordinatsiyasining yaxshilanishi bilan bog'liq. Bu borada J. Piaje bolaning manipulyativ harakatlari va ularning koordinatsiyalashuviga alohida urg'u bergan.

Keyingi rivojlanish bosqichida bola faol ravishda atrofni o'rganishga kirisha boshlaydi. Uning orientatsion-tadqiqot faoliyati takomillashadi va bu tafakkurning rivojlanishiga kuchli turtki beradi. Maktabgacha yoshga kelib, ko'rgazmali-obrazli tafakkur yanada umumlashtirilgan va murakkab shaklga ega bo'ladi. Bola sxematik tasvirlarni yaxshi tushunadi, ularning asosida real vaziyatni tasavvur qila oladi, hattoki shunday sxemalarni mustaqil ravishda yaratishga ham intiladi. Bu bosqichda ko'rgazmali-obrazli tafakkurning rivojlanishi bevosita nutq bilan uzviy bog'liq bo'ladi. Chunki so'zlar obrazlarni mustahkamlaydi va ularni ongda saqlash imkonini beradi. Shunday qilib, maktabgacha yoshda obrazli tafakkur asosida mantiqiy fikrlash shakllana boshlaydi, bu esa bolaga yanada keng doiradagi aqliy vazifalarni hal qilish, ilmiy bilimlarni o'zlashtirish imkonini beradi. Nutq buzilishlari va psixik rivojlanishning boshqa jihatlari o'rtasidagi uzviy bog'liqlik, o'z navbatida, bunday bolalarning tafakkur jarayonlarida ham o'ziga xoslikni keltirib chiqaradi.

O.N. Usanova va T.N. Sinyakova (1982) tomonidan olib borilgan tadqiqotlarga ko'ra, umumiy nutqiy rivojlantirishda og'ish bo'lgan bolalarni (ONR) nutqdan mustaqil aqliy faoliyati, ya'ni noverbal intellekti darajasiga qarab quyidagi uch guruhga ajratish mumkin:

1. Noverbal intellekti rivojlanishi nisbatan me'yordagidan farq qiluvchi, ammo bu farq nutq buzilishi bilan bog'liq bo'lmagan bolalar (taxminan 9%);
2. Noverbal intellekti me'yorga mos bo'lgan bolalar (27%);
3. Intellektual rivojlanishi me'yorning past chegarasida bo'lgan bolalar (eng ko'p uchraydigan guruh – 63%).

M.A. Fotekova tomonidan amalga oshirilgan tadqiqotda bolalar tafakkurining ko'rgazmali-obrazli shaklini aniqlash uchun J. Ravenning rangli progressiv matritsalariga asoslangan bolalar varianti qo'llanilgan. Tadqiqot natijalariga ko'ra, ONRga ega boshlang'ich sinf o'quvchilari vizual topshiriqlarni bajarish darajasi bo'yicha bir xil emasligi, ularning bir necha guruhlariga bo'linishi aniqlangan. Eng yaxshi natija ko'rsatgan guruhdagi bolalar nutqiy kamchiliklarining og'ir bo'lmagan shakliga ega edi – asosan, tovush talaffuzi va grammatik tuzilmani egallashdagi muammolar. ONR tashxisi qo'yilgan bolalarning taxminan 37 foizi vizual topshiriqlarni bajarishda sust ko'rsatkichlarni namoyon qiladi. Faqatgina 7% nutqiy maktab o'quvchilari natijalari normal rivojlangan tengdoshlarining ko'rsatkichlariga yaqinlashgan bo'ladi.

V.A. Kovshikov va Yu.A. Elkin (1979) motor afaziyaga ega bolalarda olib borgan tadqiqotlarida quyidagi tushunchalarni farqlashni tavsiya etadilar:

- Bilimlar – ilgari shakllangan aqliy faoliyat natijalari (obrazlar, tasavvurlar, tushunchalar) bo'lib, ular tafakkur operatsiyalari uchun asos bo'lib xizmat qiladi;
- Psixik faoliyatning o'zini tashkil etishi – psixikaning o'z-o'zini faollashtirishga va boshqarishga qaratilgan jarayon bo'lib, tafakkur jarayonining samarali kechishini ta'minlaydi;
- Bevosita tafakkur – muammoli vaziyatni hal qilishga qaratilgan aqliy faoliyatning o'zi hisoblanadi.

Tadqiqotlar natijasida ma'lum bo'ladiki, nutqi yetarlicha rivojlanmagan bolalarda tafakkur jarayoni va natijalariga, avvalo, bilimlarning yetishmovchiligi, shu bilan birga o'zini boshqarishdagi muammolar salbiy ta'sir ko'rsatadi. Bu bolalarda atrof-muhit, predmetlarning xossalari va funksiyalari haqidagi bilimlar hajmi yetarlicha emas. Hodisalar o'rtasidagi sabab-oqibat bog'liqliklarini o'rnatishda qiyinchiliklar yuzaga keladi. O'zini boshqarishdagi muammolar ko'pincha bolaning emotsional-irodaviy va motivatsion sohalarining yetarlicha shakllanmagani bilan bog'liq bo'ladi.

Bu holat psixofiziologik ortiqcha harakatchanlik (yoki, aksincha, sekinlashish), topshiriqqa nisbatan sust qiziqish, e'tiborsizlik, biror faoliyatga jalb bo'la olmaslik shaklida namoyon bo'ladi. Ba'zilar topshiriq ustida uzoq vaqt ishlamaydi yoki vazifani yuzaki bajaradi, uning barcha shartlarini inobatga olmaydi. Boshqalar esa ishini boshlab, tezda qiziqishini yo'qotadi va vazifani yakunlamasdan voz kechadi, hatto uni to'g'ri bajargan taqdirda ham. ONRga ega bolalarda tafakkur operatsiyalarini to'g'ri bajarish salohiyati saqlanib qolgan bo'lishi mumkin. Bu salohiyat bilim doirasini kengaytirish va o'z-o'zini tashkil qilish mexanizmlarini shakllantirish orqali rivojlantiradi. Garchi bu bolalar o'zlariga xos tafakkur rivojlanishi sharoitlariga ega bo'lsalar ham, ular tahlil, sintez,

solishtirish, umumlashtirish, tasniflash, ortiqcha belgini ajratish va analogiya asosida xulosa chiqarish kabi aqliy amallarni mustaqil ravishda egallashda qiyinchiliklarga duch keladilar. Bunday holatlarda ko'rgazmali-obrazli tafakkurdagi kamchiliklar ikkilamchi, ya'ni nutq rivojlanishidagi buzilishlar bilan bog'liq bo'lishi mumkin. Biroq ba'zi hollarda bu kamchiliklar birlamchi xarakterga ega bo'lib, bu esa bosh miyaning tepa va ensa sohalaridagi yetishmovchiliklar bilan asoslanadi.

T.A. Fotekova (1993) ta'kidlaydi: nutqiy nuqson og'irroq bo'lsa, unda ko'rgazmali-obrazli tafakkur shakllanishi darajasi ham pasayadi. Bunday bolalarda, shuningdek, tafakkurning rigidligi – ya'ni moslashuvchanlikning yetishmasligi, fikr yuritishda qat'iy qoliplarga bog'liqlik holati kuzatiladi (L.I. Belyakova, Yu.F. Garkusha, O.N. Usanova, E.L. Figeredo).

XULOSA

Inson tafakkuri uning butun hayoti davomida faoliyat bilan chambarchas bog'liq holda rivojlanadi. Har bir yosh davrining tafakkur xususiyatlari mavjud bo'lib, maktabgacha yoshda ko'rgazmali-obrazli tafakkur asosiy aqliy faoliyat turi sifatida shakllanadi. Bu jarayon bevosita nutq rivojlanishiga tayanadi, chunki nutq obrazlarni mustahkamlab, fikr yuritishning vositasiga aylanadi. Nutq nuqsoni mavjud bo'lgan bolalarda esa tafakkur jarayonlari bilimlarning yetishmovchiligi, o'zini boshqarishdagi muammolar, sabab-oqibat bog'liqliklarini o'rnatishdagi murakkab tarzda kechadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Usanova O.N., Sinyakova T.N. Bolalarda tafakkur rivojlanishi: metodik tavsiyalar. – Moskva: Pedagogika, 1982.
2. Fotekova M.A. Nutqiy rivojlanishi buzilgan bolalarda vizual tafakkur. – Toshkent: Ilm Ziyo, 1993.
3. Vygotskiy L.S. Tafakkur va nutq. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2020.
4. Bruner Dj. Bola tafakkuri va bilish faoliyati. – Moskva: Znanie, 1985.
5. Piaje J. Bola psixikasi taraqqiyoti. – Toshkent: Ma'naviyat, 2001.
6. Rubinshteyn S.L. Umumiy psixologiya asoslari. – Moskva: Pedagogika, 1973.
7. Elkin Yu.A., Kovshikov V.A. Aqliy rivojlanishda nutqning roli. – Moskva: Psixologiya, 1979.
8. Belyakova L.I., Garkusha Yu.F. ONR bolalarining tafakkur moslashuvi. – Moskva: Defektologiya, 2005.
9. Figeredo E.L. Ko'rgazmali tafakkurda rigidlik: tadqiqot natijalari. – Moskva: Logos, 2017.
10. Xasanov B.R. Bola psixologiyasi asoslari. – Farg'ona: Ma'rifat, 2021.
11. Karimova Z.A. Nutqiy rivojlanishda logopedik yondashuvlar. – Toshkent: Ilm Ziyo, 2022.
12. Omonova S.M. Maktabgacha yoshdagi bolalarda psixik rivojlanish. – Samarqand: Ixtisos, 2023.

-
- 13.00.00 Pedagogika fanlari
 - 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
 - 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
 - 13.00.03 Maxsus pedagogika
 - 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
 - 13.00.07 Ta'limda menejment
 - 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
 - 07.00.00 Tarix fanlari
 - 19.00.00 Psixologiya fanlari
 - 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
 - 02.00.00 Kimyo fanlari
 - 03.00.00 Biologiya fanlari
 - 09.00.00 Falsafa fanlari
 - 10.00.00 Filologiya fanlari
 - 11.00.00 Geografiya fanlari

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Mas'ul muharrir: Ramzidin Ashurov

Ingliz tili muharriri: Murod Xoliyorov

Musahhih: Alibek Zokirov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2025. №7

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali 26.09.2023-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №C-5669363 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: № 136361.

Manzilimiz: Toshkent shahar, Yunusobod tumani
19-mavze, 17-uy.